

روش‌های مهارت‌افزایی در برانگیختن عواطف بین زوجین براساس سیره پیامبراعظم⁶

فاطمه ززنداقطاعی^۱

اعظم آرزومند^۲

چکیده

خانواده که ارکان اصلی آن را زوجین هستند به عنوان اساسی‌ترین واحد اجتماعی اهمیت ویژه‌ای دارد؛ تقویت و یا تضعیف روابط بین زوجین نقش مهمی در استحکام خانواده دارد. تحقیق حاضر با هدف تبیین مهارت‌های گفتاری و رفتاری عواطف بین زوجین براساس سیره پیامبر اعظم⁶ با تکیه برآیات، روایات و سیره آن بزرگوار به روش توصیفی و تحلیلی نگارش شده است. یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که اصل در زندگی خانوادگی به وجود آوردن فضایی آرام و محبت‌آمیز است و این امر بستگی به توانایی زوجین در مهارت حل مسئله دارد.

مهمترین روش‌های مهارت‌افزایی عواطف بین زوجین را می‌توان در دو حیطه بیان کرد. روش‌های مهارت‌افزایی گفتاری بین زوجین که بر اساس آن، زوجین با کلامی خوش و زیبا نسبت به یکدیگر ابراز علاقه نموده و برای دوام و تحکیم روابط بین خود زبان عذرخواهی داشته و همدیگر را مورد حمایت معنوی خویش قرار داده تا بال پرواز یکدیگر شوند و این زمانی میسر خواهد شد که متقابلاً قدردان زحمات همدیگر بوده و زمینه استحکام روابط خانوادگی و صمیمیت را فراهم آورند. نیز روش‌های افزایش مهارت‌های رفتاری بین زوجین بیانگر آن است که احترام نهادن زوجین به شخصیت یکدیگر سبب تضمین سلامت خانواده گشته و مدارا و عفو و گذشت رکن ایجاد انس و الفت در بین ایشان شده همچنین

1 . zand1382f@gmail.com

2 . arzomand398@gmail.com

هدیه دادن و یاری همدیگرسبب تأمین نیازهای عاطفی آنها شده و دلگرمی و همدلی زوجین در خانواده را در پی دارد.

کلید واژه‌ها: سیره پیامبراعظم، مهارت‌های گفتاری، مهارت‌های رفتاری، عواطف بین زوجین، تحکیم خانواده.

مقدمه

خانواده یکی از بنیادی‌ترین و اساسی‌ترین نهادهای اجتماعی است که دارای اهمیت فراوانی می‌باشد. خداوند متعال زن و مرد را از حقیقتی یگانه آفرید و آنان را مکمل هم قرار داد تا در کنار همدیگر هسته اولیه زندگی را تشکیل داده و بر اساس تعالیم و دستورات حیات بخش الهی، خانه را لبریز از مهر و عاطفه و شادابی نمایند و زمینه‌ساز نسلی نیکو در عرصه گیتی و تداوم حیات انسان در خیمه گاه زندگی شوند.

زندگی انبیاء: به عنوان کامل‌ترین انسانها بهترین الگوی بشر در طول تاریخ است، در این میان سیره رسول خاتم ۶ بر اساس قرآن و سایر منابع شیعه و سنی مترقی‌ترین و درخشان‌ترین سیره در همه ابعاد از جمله برخورد با خانواده است که می‌تواند راهگشای دیروز و امروز خانواده‌ها باشد.

با توجه به اینکه کانون خانواده مکانی ارزشمند و بسیار مقدس است و نقش عظیمی در سرنوشت انسان و جامعه دارد باید از استحکام لازم برخوردار باشد، معمولاً خانواده‌هایی که فاقد مهارت‌های لازم در زندگی مشترک خویش هستند و اطلاع‌چندانی از کیفیت ارتباط با یکدیگر ندارند، زمینه بروز اختلافات و ناسازگاری در بین آنان بیشتر است. امروزه طلاق‌های عاطفی بر اثر بدبینی و یا کوتاهی در انجام وظایف زناشویی بین زوجین شکافهای عمیقی را به وجود آورده، که در آمارها به وضوح

دیده می‌شود، حق آن است به جای پاک کردن صورت مسئله، یعنی جدایی و فروپاشی خانواده، به سراغ تقویت بنیان خانواده‌ها رفته و نقاط ضعف آنها شناخته و با ایجاد مهارت افزایشی بین زوجین به استحکام خانواده‌ها افزود.

مهارت داشتن یعنی زبردست بودن (معین، ۱۳۶۲، ج ۴، ص ۴۴۵۷)، توانایی که افراد نه تنها از قوه به فعل در آورند بلکه فعلیت آن هم برایشان ملکه شود. بدست آوردن مهارت لازم و شیوه‌های درست همسرداری امری ضروری است که شناخت توجه و درنگ در الگوها و نمونه‌ها در این زمینه، راه گشاست. در این رابطه لازم است بازبینی دوباره‌ای به زندگی پیامبر اعظم ۶ صورت گیرد و سعی شود مصداق‌هایی از سیره گفتاری و رفتاری ایشان را برای نسل حاضر به شکل عملی بازگو گردد تا ضمن تداوم روابط زوجین قدمی در راه استحکام خانواده نیز باشد.

مهمترین تحقیقات سابق بر موضوع را می‌توان در دو دسته جای داد: الف) پژوهش‌هایی که به سیره پیامبر اعظم ۶ با همسران می‌پردازد که شامل:

۱. جلوه‌ای از اصل مودت و رحمت در سیره خانوادگی پیامبر ۶، نوشته مصطفی دلشاد تهرانی (۱۳۸۵) که به بیان جایگاه مودت و رحمت در زندگی خانوادگی پیامبر اعظم ۶ با توجه به آیات قرآن پرداخته و به موضوعاتی همچون محبت به کودکان و محبت به خانواده نیز اشاره داشته است.

۲. پیامبر اکرم ۶ و همسرداری مطلوب، راه کارها و آسیب‌ها، نوشته غلام رضا صالحی (۱۳۸۵) که به اهمیت اجتماعی و اخلاقی زندگی مشترک و وظایف زوجین پرداخته و عوامل کلیدی در همسرداری مطلوب از دیدگاه

پیامبراکرم ۶ را به صورت کلی بیان داشته است.

۳. بررسی اصول اخلاق خانوادگی و همسرمداری نزد پیامبر ۶، نوشته فرزین سلیمی (۱۳۹۱) محقق در این تحقیق به بیان جایگاه و اهمیت تشکیل خانواده و شخصیت زن در سیره نبوی پرداخته و اصول اخلاق خانوادگی پیامبر اعظم ۶ را در دو بعد، حقوق همسران و حقوق فرزندان و تربیت آنها مورد بررسی قرار داده است. ولی تحقیق مبتنی بر آیات و روایات نیست. (ب) تحقیقاتی که که به بررسی روابط زوجین به گذشته و حال پرداخته است که شامل:

۱. ابراز علاقه همسران، هنر زندگی در مسیر بندگی، نوشته علی سرلک، فاطمه سعیدی (۱۳۹۲) با تأکید بر اهمیت ابراز علاقه همسران و تبیین روش‌های ابراز آن از منظر آیات و روایات به منظور کاهش طلاق‌های عاطفی و حقوقی پرداخته است.

۲. رابطه پایبندی مذهبی با الگوهای ارتباطی زوجین، نوشته محمد ثناگویی، مسعود جان بزرگی، علیرضا مهدویان، (۱۳۹۰). که باروش آماری به بررسی موضوع مورد نظر پرداخته و تفاوت معناداری بین الگوهای ارتباطی زوجین در افراد پایبند به مذهب در مقایسه با افرادی که پایبندی به مذهب ندارند وجود دارد.

۳. مهارت‌های گفتاری و شنیداری از منظر آموزه‌های دینی، نوشته اسماعیل قدوی صومعه سرایی، محمد رضا احمدی، جعفر هوشیاری، (۱۳۹۸). که با توجه به آیات و روایات به گفت و گو کنندگان و بخصوص زوجین این مهارت را می‌آموزد که ارتباط میان فردی، گفتاری و شنیداری مفید و تأثیرگذاری را تجربه کنند.

۴. آرامش در خانواده از نگاه اسلام، نوشته محمد ثناگویی، (۱۳۸۹). به موضوع آرامش که اصل و بنیان خانواده است و از دیدگاه اسلام بسیار

مهم است پرداخته و مشکلات بر هم زدن آرامش خانواده‌ها را مورد بحث قرار داده است.

آنچه از مقالات گفته شد در آنها به طور جداگانه به رویکردهای مهارتی و یا سیره پیامبر ۶ پرداخته شده. اما در مقاله حاضر به شیوه‌های مهارتی بین زوجین و سیره پیامبر ۶ با همسران بر اساس آیات قرآن و روایات پرداخته و سعی نموده با نگاهی نو و مصداقی، روش‌های مهارت‌افزایی را بر اساس سیره آن حضرت تبیین کند.

سیره پیامبر ۶ الگویی در تحکیم روابط زوجین

نهاد خانواده از محبوب‌ترین بنیادهای بشری نزد خدای متعال است. خانواده پیوند پاک و الهی بین یک زن و مرد، تجلی گاه مهر و محبت و محیطی برای پرورش انسانهای سالم و سعادتمند است. یکی از مسائلی که در اسلام بسیار دارای اهمیت بوده و قرآن و روایات متعددی به آن پرداخته، مسئله خانواده می‌باشد.

رسول گرامی اسلام ۶ در جمله‌ای زیبا می‌فرماید: در اسلام هیچ بنایی ساخته نشد که نزد خداوند محبوب‌تر و ارجمندتر از ازدواج باشد. (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۰، ص ۲۲۲) جامعه انسانی مرهون خانواده‌های پاک است زیرا انسان‌های بزرگ در دامن خانواده‌ها رشد می‌کنند و هدایت جامعه را بر عهده می‌گیرند. فاطمه زهرا ۳ در خانواده پیامبر ۶ پرورش یافت و حسنین - علیهما السلام - و زینب ۳ در دامن ایشان و امیرمؤمنان ۷ رشد یافتند.

سعادت آدمی در جامعه بشری در نهاد خانواده و پاکی و صداقت آن نهفته است چه زیباست که بنای چنین نهاد مقدسی با الگو قرار دادن زندگی پیامبر اعظم ۶ پی‌ریزی شود. پیامبری که به گفته مقام معظم رهبری: «امروز امت اسلام و ملت ما بیش از همیشه به پیامبر اعظم ۶

نیازمند است. به هویت او، به بشارت و انذار او و به پیام و معنویت او و به رحمتی که او به انسانها درس داد و تعلیم داد». (بیانات آیت الله خامنه‌ای، ۸۵/۱/۸). یکی از بزرگترین امتیاز مردان الهی و اسرار بقای آنان در طول تاریخ این بوده که آن بزرگواران اسوه بشریت بوده‌اند مانند رسول خدا ۶ که به فرموده قرآن کریم اسوه برای همه مؤمنان است: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَآمَنَ بِمَا يُتَوَلَّىٰ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ»؛ (ممتحنه/ ۶) (آری) برای شما در زندگی آنها اسوه حسنه (و سرمشق نیکویی) بود، برای کسانی که امید به خدا و روز قیامت دارند؛ و هر کس سرپیچی کند به خویشتن ضرر زده است، زیرا خداوند بی‌نیاز و شایسته ستایش است!

یکی از مسائل مهم دیگری که اسلام روی آن به سبب تشکیل خانواده تأکید دارد، کسب آرامش است. با ایجاد خانواده، زن و مرد احساس آرامش و سکونت می‌کنند برطبق آیات قرآن کریم، عالم به صورت زوج آفریده شده (ذاریات/ ۴۹) و انسان نیز از این قائده مستثنی نبوده و به صورت جفت آفریده شده است (نبأ/ ۸) و این بدان معنی است که هر کدام از جفت‌ها بدون دیگری ناقص بوده و آنگاه که در کنار هم قرار گرفته و تشکیل خانواده دهند یکدیگر را از نظر روحی و جسمی و بقیه ابعاد کامل می‌نمایند.

بنابراین اصل در زندگی خانوادگی وجود فضایی آرام و محبت‌آمیز است که زن و شوهر باید سعی کنند در محیط خانواده میان اعضا آرامش بوجود آورند. البته مشکلات و برخی عوامل سبب خواهد شد این آرامش به خطر بیفتد که لازم است شناخته شده و راه‌حلهایی برای آنها اندیشیده شود. (ثناگویی، ۱۳۸۹)

مشکلات قوه تفکر را از بسیاری جهات مشغول می‌کند اما هنر آنست

که بتوان آنها را به یک معادله ساده تبدیل و حل کرد. برخی از افراد خودشان را با مشکلاتشان تعریف می‌کنند در واقع مشکلات زندگیشان بخشی از وجودشان شده و مسیر زندگی را برای آنها مشخص می‌کنند.

خوب است بدانیم انسان به راحتی می‌تواند تسلیم مشکلات زندگی شود اما از طرفی دیگر آن چنان قدرتی دارد که می‌تواند با هر مشکلی مواجه شده و آن را رفع و دفع نماید. این قدرت حل مسئله است. مشکلات هر قدر هم که با اهمیت باشند، نباید تهدیدی برای سلامتی و حال خوب خانواده شوند. در حقیقت هر مشکلی یک مانع در مسیر زندگی است و وقتی مانع برطرف شود باعث رشد و قدرت تفکر انسان می‌گردد.

از کلیدهای موفقیت، عملکرد خانواده ها و تواناییشان در حل مسائل است مسلماً هر خانواده ای در مسیر زندگی خود به برخی مشکلات برخورد می‌کند و در اینجا خانواده هایی که مهارت حل مسئله دارند در زمان بروز مشکل، عملکرد بهتری از خود نشان می‌دهند. مسائل خانوادگی به دو صورت خود را نشان می‌دهند. برخی از آنها شامل تصمیمات روزمره هستند که به آنها مسائل ایزاری گفته؛ نوع دیگر از مسائل مربوط به احساسات و عواطف اعضای خانواده می‌باشد که به آنها مسائل عاطفی می‌گویند.

خانواده‌هایی که مهارت حل مسئله را آموخته باشند، به جای انکار و پرهیز از روبرویی با مشکلات و پذیرفتن اثرات مخرب آن، مانند افسردگی و اضطراب به حل مسئله پرداخته و خانواده را از بحران بیرون می‌آورند. مهارت حل مسئله به زوجین کمک می‌کند در هنگام روبرویی با مشکلات، با آن مقابله کرده و با احترام و حوصله با یکدیگر صحبت کرده و گوشی شنوا باشند. مانند یک تیم عمل کرده و راه حلی پیدا کنند که

علاوه بر ایجاد آرامش، الگوی خوبی برای فرزندان باشند.

۲. روش‌های مهارت‌افزایی گفتاری بین زوجین

دوستی و محبت در آغاز بنای خانواده، محرک زندگی جدید به حساب می‌آید، تداوم و حیات این زندگی نیز به دوستی و محبت نیازمند است. پس مهر و محبت میان همسران، از ارکان اصلی زندگی مشترک است. از مواردی که باعث بی‌علاقگی همسران گشته و موجب آسیب جدی در روابط زناشویی می‌شود، این است که ایشان در ذهن خود تصور کنند که طرف مقابل به ایشان بی‌توجه است که باعث احساس بی‌ارزشی و پوچی خواهد شد و زمینه‌ساز تنش و اختلاف می‌گردد. (شیخ زاده، ۱۳۸۸، ص ۷۵) خداوند متعال در مورد مودت و رحمت بین همسران می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»؛ (روم/۲۱) و یکی از آیات او این است که برای شما از خود شما همسرانی خلق کرد تا به سوی آنان میل کنید و آرامش بگیرید و بین شما مودت و رحمت قرار داد و در همین آیتها هست برای مردمی که تفکر کنند. در ادامه به مهمترین روش‌های مهارت‌افزایی گفتاری بین زوجین بر پایه محبت در سیره پیامبر ۶ اشاره می‌شود:

۱.۲. اظهار علاقه زبانی زوجین نسبت به یکدیگر

اولین و مهم‌ترین نیاز آدمی، محبت و عشق است، این نیاز با انسان به دنیا آمده و تا آخرین لحظه حیات در نهاد انسان باقی می‌ماند. محبت و دوستی، هدیه‌ای با ارزش از سوی خداوند است که به زوج‌های جوان ارزانی شده است. رسول گرامی اسلام ۶ می‌فرماید: «قَوْلُ الرَّجُلِ لِلْمَرْأَةِ:

إِنِّي أُحِبُّكَ لَا يَذْهَبُ مِنْ قَلْبِهَا أَبَدًا»؛ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۵۶۹) این گفته مرد به زنش که «دوستت دارم»، هرگز از قلب زن بیرون نمی‌رود.

از ویژگی‌های گفتاری پیامبر اعظم ۶ ابراز علاقه و دوستی نسبت به همه همسرانشان به تناسب با شأن آنان بود، ایشان به گونه‌ای با همسران خود برخورد می‌نمودند که همه آنان خود را نزد آن حضرت محبوب‌تر می‌دانستند، نقل شده است: «وقتی که در حجه الوداع شتر صفیه از رفتن ایستاد و صفیه از شدت ناراحتی گریه می‌کرد، پیامبر ۶ با دست خود اشک‌هایش را پاک کرد و او را دلداری داد و با او صحبت نمود تا آرام شود بعد دستور داد، قافله همان جا فرودآید، در حالی که تصمیم به فرود آمدن در آن مکان را نداشت.» (ابن الاثیر، بی‌تا، ج ۷، ص ۱۶۹)

همچنین «پیامبر اعظم ۶ هنگامی که با ام سلمه که دارای فرزندان زیادی بود و آنها را بسیار دوست می‌داشت، مواجه می‌شد، احوال آنان را می‌پرسید و برآنان اسم جدیدی می‌گذاشت که نشانه توجه آن حضرت به ام سلمه بود. به عنوان مثال ام سلمه دختر کوچکی داشت به نام زینب، که ایشان او را از روی محبت زُنا ب صدا می‌کردند.» (همان)

همچنین به زبان آوردن عشق و دوستی و تحسین کردن یکدیگر همراه با بیان خوبی‌ها و توانایی‌ها و به گفتگو نشستن با هم، تأثیر بسیار فراوانی در جلب اعتماد همسران داشته و سبب برطرف شدن مشکلات زندگی می‌شود. یکی دیگر از موارد اظهار علاقه رسول گرامی اسلام نسبت به همسران خویش اینگونه بیان شده که «وقتی به بره دختر حارث از بنی مصطلق که در جنگ اسیر شده بود، پیشنهاد ازدواج داد و او با خوشحالی پذیرفت، اسم او را جویریّه نهاد. و با این کار محبت او را بیشتر به خود جذب کرد.» (همان، ص ۵۸)

همچنین یکی از مواردی که دلالت بر علاقه پیامبر اعظم ۶ به

همسرانشان می‌کند. پذیرش داور در بروز اختلافات و نحوه برخورد ایشان است؛ از سعید بن جبیر از ابن عباس نقل شده است: در نزاع و اختلاف‌های که بین حفصه و پیامبر ۶ وجود داشت حضرت فرمود: آیا می‌خواهی داوری بین ما قضاوت کند. وقتی حفصه به داوری تن داد حضرت به دنبال عمر بن خطاب پدر حفصه فرستاد هنگامی که عمر وارد شد که پیامبر اسلام ۶ به حفصه فرمود: مطالبیت را بگو، حفصه گفت: تو بگو ولی راست بگو. عمر از این حرف ناراحت شد و حفصه را کتک زد و گفت ای دشمن خدا، پیامبر غیرحق نمی‌گوید. پیامبر ۶ از کتک کاری عمر جلوگیری کرد. عمر گفت: سوگند به کسی که محمد را مبعوث ساخت اگر مجلس او نبود و مرا منع نمی‌کرد آنقدر تو را می‌زدم تا بمیری! (اما این مهر و محبت پیامبر اعظم بود که حفصه را از دست خشونت پدرش نجات داد). (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۸، ص ۵۵۵)

به هر حال از مجموع کلمات و گفتارهایی که از پیامبر ۶ نقل شده و در لابلای کتاب‌های روایی و تفاسیر نمونه‌های دیگر را می‌توان پیدا کرد و فهمید که این برخوردها سبب جذب قلوب همسران ایشان می‌شد. این گونه گفتارها اگرچه امروزه متداول شده و همسران نسبت به یکدیگر بیشتر اظهار علاقه و دوستی می‌نمایند اما این برخوردهای پیامبر با خانواده را باید به نسبت عصری سنجید که زن موجودی ضعیف بوده و از خود اختیاری نداشت و مردان در آن روزگار چنین ابراز محبت‌هایی را دون شان خود و شرم می‌دانستند. بنابراین انجام این گونه ابراز علاقه‌ها از جانب رسول گرامی اسلام که دال بر شدت محبت و موَدّت نسبت به همسران خود بود برای جامعه آن روز بسیار گران می‌آمد زیرا جامعه قبول دار این مطلب نمی‌شد که مردی به همسر خود شخصیت اجتماعی بدهد و به سخنانش گوش داده به او محبت کند چه رسد به اینکه قهر

کرده و با تندی با شوهرش سخن بگوید. (عابدینی، ۱۳۸۵، ش ۵۲). در همین زمینه از انس بن مالک نقل شده که: «مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَزْهَمَ بِالْعِيَالِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»، (نیشابوری، ۱۳۲۹، ج ۴، ص ۱۸۰۸)، من هیچ کس را مهربان‌تر از رسول خدا به اهل بیت و عیال خود ندیدم.

مهرورزی مردان در خانواده، موجب صفا و صمیمیت می‌شود. شهید مطهری در این باره می‌گوید: رکن حیات خانوادگی، عواطف و احساسات مرد نسبت به زن می‌باشد که در پرتو آنها هم به همسر و فرزندان و هم به زندگی صفا و خرمی و جلا می‌بخشد، حمایت و مهربانی زبانی و قلبی مرد نسبت به همسرش آنچنان با ارزش است که ازدواج بدون آنها برای زن غیر قابل تحمل است. (مطهری، ۱۳۷۰، ص ۲۰۷)

محبت زبانی به زن نیز از مصادیق برخورد خوش است. زنان محبت را به هر چیز دیگری مقدم می‌دانند و محبت در حقیقت مهم‌ترین اولویت زندگی آنان است. پس زن و مرد باید به بهانه‌های گوناگون علاقه خود را نسبت به هم ابراز نمایند و از هر فرصتی برای گفتگو و ارتباطات عاطفی خود با همدیگر استفاده نمایند. مردان نیز باید بدانند هر چه بیشتر به همسرشان ابراز علاقه و محبت کنند، به نیازهای خود دست خواهند یافت و خشنودی ایشان را نیز فراهم می‌سازند.

۲.۲. خطاب زیبا به همسر

برای هر کس نامش بسیار عزیز و آن را دوست دارد و روابط اجتماعی فرد بسیار مؤثر است. بنای فرهنگ عالی اسلام بر این است تا نام نیکو را در بین مردم رواج دهد و ایشان را در برخوردهای اجتماعی به معاشرت نیکو و خطاب‌های احسن در گفتگوها راهنمایی کند.

رسول خدا ۶ همه افراد را در کمال احترام نام می‌برد و چون در بین اعراب کنیه گذاشتن بر اشخاص احترام و بزرگداشت آنان به شمار می‌رفت پیامبر ۶ بر همه افراد از جمله همسران خود و حتی کودکان کنیه می‌گذاشت. طبق نقلی عایشه به حضور رسول خدا ۶ رفت و گفت: همه زنانیت به جز من کنیه دارند، برای من نیز کنیه انتخاب کن پیامبر فرمود: تو ام‌عبدالله هستی (عایشه عبدالله خواهرزاده خود را سرپرستی می‌کرد) پس از آن عایشه با این نام خوانده می‌شد در حالی که هرگز فرزند نداشت. (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۲۱، ص ۳۹۷)

صدا زدن همسر با نامی که بیشتر دوست دارد و یا پسوندی که برایش لذت بخش است در ایجاد انس و الفت در میان زوجین تاثیر به سزایی دارد. حضرت رسول ۶ هنگامی که با همسران خود گفتگو می‌کرد ایشان را با نام‌های بسیار زیبا و لقب‌های نیکو که باعث خشنودی آنان می‌گردید صدا می‌زد. آن حضرت هنگامی که عایشه را مورد خطاب قرار می‌دادند و می‌دانستند که وی زنی جوان است که دوست دارد محبوب شوهر خود باشد با الفاظی مانند: «کلمینی یا حمیرا» او را مورد خطاب قرار می‌دادند تا محبت او را به خود جلب کنند. (الجهوری، ۲۰۱۰، ج ۱، ص ۷۰۲)

خداوند در سوره حجرات به مسلمانان یادآور شده که همدیگر را با القاب نیکو و زیبا و دلنشین صدا بزنند و از اینکه یکدیگر را با نام‌های زشت مورد خطاب قرار دهند و از کلمات زشت در روابط خود استفاده نکنند نهی فرموده‌است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ...» (حجرات/۱۱) ای کسانی که ایمان آورده‌اید هیچ قومی حق ندارد قومی دیگر را مسخره کند چه بسا که آنان از ایشان بهتر باشند، هیچ يك از زنان

حق ندارند زنانی دیگر را مسخره کنند چون ممکن است آنان از ایشان بهتر باشند.

علامه طباطبایی در تفسیر المیزان چنین آورده است که کلمه «سخریه» که مبدا اشتقاق کلمه «یسخر» به معنای استهزا است و استهزاء به این معنی است که چیزی را بگویی که با آن کسی را خوار و حقیر سازی و حال چه آن را با زبان بگویی و یا با اشاره منظور را برسانی یا حرکات طرف مقابل را تقلید کنی به طوری که بیننده و یا شنونده با گفتار یا عمل تو بخندد و طرف مسخره شونده ناراحت شود. (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۸، ص ۴۷۲)

از موارد مسخره نکردن در سیره پیامبر اینگونه آمده است که از انس بن مالک نقل شده: روزی ام سلمه پارچه سفید رنگی به کمرش بسته بود، در حالی که مقداری از آن از پشت سرش از لباس ایشان بیرون آمده بود، عایشه این صحنه را دید به حفصه دختر عمر گفت: بین این پارچه که از پشت ام سلمه بیرون آمده، مانند زبان سگ می ماند که از دهانش بیرون زده این بود که این آیه فرود آمد که نباید زن ها، زنهای دیگر را مسخره نمایند.

همچنین در شأن نزولی دیگر از ابن عباس چنین نقل شده: «صفیه دختر حی بن اخطب به شکایت نزد رسول خدا ۶ آمد و گفت زن های تو مرا سرزنش می کنند و می گویند تو یهودی و دختر یهودی می باشی. حضرت فرمود به آنها بگو پدر من هارون است و عموی من موسی و شوهر من محمد است آن وقت این آیه نازل گردید. (امین، بی تا، ج ۱۲، ص ۲۴۶)

بنابراین صدا زدن همسر با نامی که دوست دارد و یا لقب زیبایی که برایش لذت بخش است در ایجاد انس و الفت در میان زوجین نقش بسزایی دارد و نشان دهنده محبوبیت ایشان در دل و قلب همدیگر

می‌باشد.

۳.۲. داشتن زبان عذرخواهی به جا در خانواده

مسئله عذرخواهی یکی از مهمترین و اساسی‌ترین اصول در زندگی خانوادگی برای برطرف نمودن اختلافات است که اثرات مثبت زیادی در روابط زن و شوهر دارد اما این اصل بسیار مهم که می‌تواند پایه‌های زندگی مشترک را محکم نگاه دارد، در دنیای امروز که بسیار دم از تمدن می‌زنند به فراموشی سپرده شده است؛ زیرا در اختلافات خانوادگی که بیشتر بر سر مسائل جزئی است و با یک عذرخواهی ساده می‌تواند برطرف شود به خشونت و درگیری رسیده و محیط مقدس خانواده را به تباهی می‌کشاند. (فلاحی، ۱۳۸۶، ش ۵۷)

از ویژگی‌های پیامبر اعظم ۶ که زیبایی خاصی به زندگی ایشان می‌داد، داشتن زبان عذرخواهی است ایشان در جاهایی عذرخواهی می‌نمودند که اگر منصفانه به آن ماجرا نگاه شود همگی حکم به برائت ایشان می‌دادند.

با چشم پوشی بر این حقیقت که پیامبر اعظم ۶ معصوم است و مرتکب هیچ گونه گناه اشتباهی نمی‌شود و گذشته از این اصل که هرگونه اقدام رسول خدا ۶ از فکر بی‌نهایت او سرچشمه می‌گیرد و نه تنها به سلاح امت اسلامی؛ بلکه به نفع آحاد جامعه و شریعت است با این حال از برخی کارهای خویش که ضرری متوجه شخص خاصی نمی‌شد، عذرخواهی می‌کرد. (همان)

صفیه یکی از همسران پیامبر ۶ در جنگ خیبر پدر، عمو و شوهر و برخی خویشاوندان دیگرش کشته شدند و مقصر اصلی خود آنان بودند در حالیکه کارشکنی‌ها و آزارهایشان برای همه امری آشکار بود؛ ولی

رسول خدا ۶ در مورد کشته شدن پدر و بستگانش جهت تسلی به او با در نظر داشتن روحیه عاطفی زن از وی عذرخواهی نمود.

از صفیه همسر رسول خدا در این زمینه نقل شده است: تا حال شخصی را نیکو سیرت تر از رسول الله ۶ نیافتم. شبی مرا پشت سر خود روی شتر سوار کرده بود در حالی که کسل و خسته بودم ایشان با دستش مرا گرفت، تا نیفتم و آسیبی نبینم و گفت مقداری صبر و تحمل کن می‌رسیم ای دختر حیی؛ باز از تو عذر می‌خواهم که خویشاوندانت کشته شدند، اما آنان بودند که علیه من توطئه کردند». (الهندی، ۱۴۱۹، ج ۱۳، ص ۶۳۷)

۴.۲. حمایت معنوی زوجین از یکدیگر با تعلیم آداب اسلامی

بر هر مسلمانی آموزش آداب اسلامی لازم است. این آموزش‌ها می‌تواند به دو شیوه آموزش مستقیم، که بایدها و نبایدهای دین را با زبان بیان می‌کند و آموزش غیرمستقیم که فرد در مواجهه با فرد مسلمان دیگر و یا شرایط و اتفاقات به صورت غیر کلامی می‌آموزد. وظیفه مرد این است که ساعتی از زندگی را برای تعلیم و تربیت همسرش بگذارد یا همسرش را آزاد بگذارد تا او در جلسات مذهبی و دینی و آموزشی احکام و ضروریات خود شرکت کند و واجباتش فراگیرد.

پیامبر اعظم ۶ در هر فرصتی و برای هر موضوعی آداب و احکام اسلامی را به همسران خویش، چه به روش زبانی و غیرزبانی یادآوری و آموزش داده و همواره آنان را با وظایف شرعی و دینی خود آشنا می‌نمودند. امام صادق ۷ می‌فرماید: ابن مکتوم (نابینا بود) اجازه ورود به خانه پیامبر را خواست در حالی که عایشه و حفصه، همسران آن حضرت در نزد ایشان بودند پیامبر به آنان فرمود: بلند شوید و وارد خانه‌هایتان

شوید آن دو عرض کردند: ای رسول خدا این مکتوم نابیناست، پیامبر فرمود: اگر او شما را نمی‌بیند، شما که او را می‌بینید! (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۵۳۴)

پیامبر ۶ با این سخن خود که با همسرانشان داشتند یکی از مسائل شرعی را که در مورد روابط بین زن و مرد نامحرم است به ایشان آموزش دادند یعنی همان‌گونه که مرد نامحرم جایز نیست که به زن نامحرم نگاه کند زن نامحرم نیز این حق را ندارد که به مرد نامحرم نگاه کند و این یک مسأله دو طرفه است.

هنگامی که نماز به پیامبر واجب شد، جبرئیل فرود آمد و در حضور پیامبر وضو گرفت. پیامبر ۶ نیز به او نگاه می‌کرد تا ببیند، چگونه وضو می‌گیرد. سپس رسول خدا مانند جبرئیل وضو گرفت که جبرئیل نماز خواند و پیامبر ۶ نیز همراه جبرئیل نماز خواند. پس از آن که جبرئیل رفت، پیامبر به نزد خدیجه آمد و نحوه وضو گرفتن و نماز خواندن را به او آموخت. (ابن هشام، ۱۳۸۳، ج ۱، ص ۱۶۱)

از این گذشته، هم‌یاری و حمایت معنوی اعضای خانواده به ویژه همسران از یکدیگر، کارکرد دیگر خانواده در راستای گسترش فرهنگ دینی است که اولیای دین نسبت به آن عنایت داشته‌اند. در برخی روایات به این نکته اشاره شده که از ویژگی‌های همسر مناسب آن است که همسرش را در بندگی و اطاعت خداوند به انجام وظایف دینی یاری برساند.

رسول خدا ۶ با تمام گرفتاری‌ها و مسائلی که در بیرون خانه داشت به این نکته دقت می‌نمود که زمینه‌های لغزش و عوامل آن را در محیط خانه و زندگی همسران از بین ببرد و اگر موردی را می‌دید به آنان گوشزد می‌کرد روزی ایشان بر در اتاق یکی از همسران خود پرده‌ای را دید که

تصویری از صلیب داشت ایشان این کار همسرشان را به شدت منع فرموده و امر کردند تا آن پرده را از آنجا بردارند. (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۶، ص ۲۴۹)

همچنین پیامبر ۶ به ام سلمه فرمود: «برای زن جایز نیست که در مرگ احدی بیشتر از سه روز ترک زینت کند، مگر در فوت شوهرش که باید چهارماه و ده روز عده نگه دارد.» (بیهقی، بی تا، ج ۷، ص ۴۳)

این اخبار توجه ویژه رسول خدا ۶ به امور زنان و تعلیم آنچه را که همسرانش و دیگر زنان در موارد زیادی به آن مبتلا می‌شوند، می‌رساند؛ زیرا بسیار اتفاق می‌افتد که زن یکی از خویشاوندان خود را از دست بدهد و در ضمن لازم است که همیشه حقوق همسر و نشاط خانواده رعایت شود، سفارش رسول خدا ۶ در این مورد هم باعث ضعیف نشدن روحیه زن در مصیبت‌ها و کنترل احساسات در غم‌ها و راضی بودن به قضای الهی، برگشت به زندگی و رعایت حقوق خانواده در هر شرایطی است. (حکیم زاده، ۱۳۹۳، ص ۲۲۰)

۵.۲. قدردانی و تشکر از زحمات همسر

تشکر به معنای اظهار تقدیر و تجلیل در برابر نعمت ظاهری یا معنوی است که از سوی منعم به فرد می‌رسد به دو گونه زبانی و عملی یا غیرکلامی صورت می‌گیرد. (مصطفوی، ۱۳۶۸، ج ۶، ص ۱۰۰) تشکر و قدردانی موجب بقای نظام خانواده و سایه افکندن آرامش و همچنین زمینه سازگاری همسران و از بین رفتن اختلافات بین زن و شوهر می‌شود. تشکر و سپاسگزاری شاید در نگاه ظاهری کار پیش‌پا افتاده و بسیار ساده‌ای محسوب شود، ولی به‌طور حتم دارای نتایج شگرف و عمیقی در زندگی به‌خصوص در روابط بین زوجین می‌باشد. (حسین زاده،

قدردانی و تشکر از زحمات همسر او را برای بهتر خانه‌داری کردن تشویق می‌کند و نسبت به زندگی دلگرم می‌سازد. امام علی ۷ - در این زمینه می‌فرماید: «شُكْرُكَ لِلرَّاضِي عَنْكَ يَزِيدُهُ رِضًا وَ وِفَاءً، شُكْرُكَ لِلسَّاخِطِ عَلَيْكَ يَوْجِبُ لَكَ مِنْهُ صِلَاحًا وَ تَعَطُّفًا» (محمّدی ری شهری، ۱۳۸۶، ج ۶، ص ۵)؛ سپاسگزاری تو از کسی که از تو راضی است، موجب رضایت و وفاداری بیشتر او می‌شود، و سپاس‌گزاریت از کسی که از تو ناخشنود است، سبب رفع ناراحتی و مهربانی او نسبت به تو می‌شود. در سیره گفتاری نبی مکرم اسلام ۶ قدردانی و تشکر از زحمات همسران خویش به طور متداول دیده می‌شد چنانچه بیان شده است: «هرگاه رسول خدا ۶ یاد و نام حضرت خدیجه را ذکر می‌فرمودند: درباره او طلب استغفار کرده و بسیار از او تعریف می‌کردند». (طباطبایی، ۱۳۸۵، ص ۲۰۸)

ام سلمه می‌گویند چون از خدیجه یاد می‌کردیم و پیامبر خدا ۶ می‌فرمود: «أَيْنَ مِثْلُ خَدِيجَةَ صَدَّقْتَنِي حِينَ كَذَّبَتَنِي النَّاسُ وَ وَارَثْتَنِي عَلَى دِينِ اللَّهِ وَ أَعَاتَنِي عَلَيْهِ بِمَالِهَا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَمَرَنِي أَنْ أُبَشِّرَ خَدِيجَةَ بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبِ الزُّمُرِّدِ لَا صَخَبَ فِيهِ وَ لَا نَصَبٍ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۳، ص ۱۳۱) مثل خدیجه پیدا نخواهد شد. خدیجه در آن هنگام که مردم مرا تکذیب کردند، مرا تصدیق نمود، و مرا با ثروت خود برای پیشرفت دین خدا یاری نمود. خدا به من دستور داد خدیجه را به قصر زمردی که در بهشت دارد و هیچ رنج و زحمتی در آن نیست بشارت دهم. از عایشه نقل شده: رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) هر وقت نام خدیجه را می‌برد از ستایش و استغفار برای او کوتاهی نمی‌کرد. روزی دچار حسادت شدید شدم و گفتم: آیا پیرزنی بیشتر نبود که از دنیا رفت و خداوند بهتر از او را نصیبت ساخته است. رسول خدا (صلی الله

علیه و آله وسلم) به اندازه‌ای خشمگین شد که من ترسیدم و آنچه در دستم بود افتاد و در دلم گفتم: خداوندا! اگر خشم پیامبر ۶ را برطرف کنی، تا زنده هستم از خدیجه بد نخواهم گفت. وقتی آن حضرت حالم را دید پرسید چگونه این حرف را زدی؟ به خدا قسم ایمان آورد، زمانی که مردم مرا تکذیب کردند و به من نزدیک شد، وقتی مردم مرا ترک کردند و از او فرزندی نصیب شد در حالی که از زنان دیگرم فرزندی ندارم.» (مالکی، ۱۴۲۲، ج ۱، ص ۶۷۸)

هم چنین نقل شده: رسول خدا ۶ هر گاه گوسفندی را ذبح می کرد، برای دوستان خدیجه گوشت می فرستاد. (بخاری، ۱۴۰۱، ج ۴، ۲۳۰) بنابراین وقتی انسان با همه وجود شخصی را دوست بدارد، دوستان او نیز برایش محبوب خواهند بود و از دشمنانش بیزار می شود. در حقیقت با ارزیابی رفتار پیامبر ۶ در رابطه با خدیجه ۳ می توان آن حضرت را نسبت به همسران خود سپاس گزارترین فرد در زندگی خانوادگی معرفی کرد. تشکر و یاد آوری زحمات همسر علاوه بر اینکه احساس نشاط و رضایت را در خود مرد بالا می برد موجب انگیزه همسر برای خدمت بیشتر به خانواده و تقویت آن می گردد و باعث قوی تر شدن محبت و علاقه همسران نسبت به یکدیگر می گردد.

۳. روش های افزایش مهارت های رفتاری بین زوجین

امتیاز برجسته زندگی پیامبر اعظم ۶ نسبت به سایر زندگی ها، در آن زمان، وجود تفاهم در زندگی آن حضرت بود، در سیره رفتاری آن حضرت هیچ گاه دیده نشد که مثل مردان زمان خویش از قدرت مردانه برای غلبه بر زنان استفاده کنند. اگر با برخی از همسران اختلاف پیدا می کردند، با آن که پیامبر خدا ۶ رهبر جامعه اسلامی بود، برای حل اختلاف دآوری از

خانواده همسرش انتخاب می‌کرد.

۱۳. تکریم همسر تضمین سلامت خانواده

همه انسان‌ها ذاتاً خواهان تکریم هستند و از تحقیر گریزانند. هر کس به شخصیت خود علاقه‌مند بوده و دوستدار این است که به او احترام گذاشته شود. از اصلی‌ترین عواملی که یک رابطه را به سوی موفقیت پایدار می‌برد، احترام است. احترام یکی از ملزومات زندگی مشترک می‌باشد و تکریم زوجین نسبت به یکدیگر آنقدر مهم است که عدم توجه به آن باعث به انحطاط رفتن خانواده می‌گردد. در حقیقت سلامت نظام خانواده با اکرام همسر تضمین می‌شود و تأثیرات مثبت زیادی را در زندگی مشترک می‌گذارد. رسول گرامی اسلام در اهمیت تکریم زنان می‌فرماید: «**ما اکرم النساء الا کریم و لا اهانهن الا لئیم**»^۶ زنان را تکریم نمی‌کنند، به جز شخص کریم و به زنان اهانت نمی‌کنند، جز شخص پست و فرومایه.

در راه و رسم نبوی تکریم همسر به تمام معنا وجود داشته است. بنای رفتار و اخلاق ایشان در همه حال، توأم با احترام بود. هرگز مقابل بد اخلاقی همسران از دایره احترام خارج نشد و با جان و دل به سخنان آنان گوش می‌داد و سخنانشان را قطع نمی‌کرد. رفتار پیامبراعظم (صلی الله علیه و آله وسلم) با همسرانش چنان بود که همه آنان احساس می‌کردند ایشان نسبت به آنها توجه ویژه دارد. در اهمیت این مسأله پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) فرمود: برادرم جبرئیل - علیه السلام - که پیوسته مرا درباره زنان سفارش می‌کرد، چندان که گمان بردم شوهر، حق ندارد حتی به زن «اف» بگوید به من خبر داد که: ای محمد! از خداوند عز و جل بترسید و با زنان مهربان باشید؛ زیرا آنان نزد شما اسیرند. آنان را

از خداوند عز و جل به امانت گرفته‌اید و به فرمان خدا و کتاب او، به عنوان يك وظیفه و سنت و شریعت محمد بن عبد الله، بر خود حلال کرده‌اید. پس، بدان سبب که جسم آنان را حلال خود ساخته‌اید و با بدن‌هایشان تماس برقرار می‌سازید، و فرزندان شما را در شکم خود حمل می‌کنند، چندان که درد زایمان آنها را می‌گیرد [ایشان را بر شما حقّی است]. پس با آنان مهربان باشید و دل‌هایشان را خوش سازید تا با شما بمانند. زنان را ناخوش مدارید و ناراحتشان نگردانید و از آنچه به ایشان داده‌اید، جز با رضایت و اجازه آنان، چیزی بر ندارید. (نوری، بی‌تا، ج ۱۴، ص ۲۵۲)

احترام رسول خدا ۶ نسبت به همسرانش تا آنجا که شامل دوستان آنان نیز می‌شد. روایت شده: «روزی پیرزنی بر پیامبر اعظم ۶ وارد شد، پیامبر او را مورد لطف و مهربانی قرار داد، پس از رفتن او عایشه علّت آن همه لطف را جویا شد، حضرت فرمود: او از دوستان خدیجه بود و در زمان ایشان از سر لطف به دیدن ما می‌آمد و اکنون مانند قبل که از دیدنش خوشحال می‌شدیم از او استقبال کردم.» (قمی، بی‌تا، ج ۱، ص ۳۷۹)

یک رابطه وقتی صمیمیت خود را نشان می‌دهد که همراه با احترام باشد. و آن این است که زن و شوهر در خانه و در حضور دیگران حرمت یکدیگر را نگه دارند. ایشان باید بدانند که این احترام موجب کوچک شدن آنان نمی‌گردد، بلکه حق‌شناسی و صفا و دوستی آنان را نشان می‌دهد. با این روش همسران احساس شخصیت کرده به زندگی دلگرم شده و سبب توانمندی بیشتر ایشان در انجام دادن وظایفشان و بالا رفتن عزت نفس آنان می‌گردد. بنابراین خود زن و شوهر می‌توانند یکدیگر را با احترام گذاشتن و نگذاشتن نزد دیگران گرانها یا بی‌قیمت کنند.

۲.۳. هدیه دادن برای جلب محبت

هدیه خریدن برای دوستان و اعضای خانواده در مناسبات مختلف یکی از سنت‌های اسلامی است تا بدین وسیله همسر و فرزندان شادمان شده و روح و دلشان مملو از مهر و محبت و نشاط گردد. این شیوه رهبران دینی به خصوص پیامبر ۶ بوده است. یکی از ویژگی‌های رسول خدا ۶ این بود که برای همسران و خانواده اش هدیه می‌خرید.

چنانچه در روایت است: «إِذَا أُتِيَ بِطِيبٍ يَوْمَ الْفِطْرِ بَدَأَ يَنْسَائِهِ»؛ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۴، ص ۱۷۰) هر وقت که پیامبر اسلام ۶ در روز عید عطری به دست می‌آورد، ابتدا آن را به همسران خود هدیه می‌داد. از این رو هدیه دادن به همسر، تاثیر فراوانی بر تحکیم روابط خانواده دارد، زیرا هدیه نوعی اظهار محبت و اثبات صداقت در زندگی مشترک است.

۳.۳. مدارا کردن در برابر خواسته‌های زنانه

مدارا کردن با همسر می‌تواند روابط زوجین را تقویت نموده و موجب قوام و پایداری بنیان خانواده شود، این مهم نه تنها موجب استحکام خانواده و ایجاد فضای عاطفی می‌شود بلکه در تربیت فرزندان تأثیر عمیق و بسزایی دارد.

پیامبر گرامی اسلام ۶ در مقابل همسران خویش چنان مدارا می‌کرد که برخی از یارانش رفتار ایشان را دلیل بر جسارت پیدا کردن زنان می‌دانستند. از منظر قرآن کریم نیز اساسی‌ترین اصل در رفتار و تعامل میان زن و شوهر معاشرت به معروف و با آنان به طور شایسته رفتار کردن است:

«...وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا» (نساء/ ۱۹) و با آنها بشایستگی رفتار کنید و

اگر از آنان خوشتان نیامد، پس چه بسا چیزی را خوش نمی‌دارید و خدا در آن مصلحت فراوان قرار می‌دهد. علی بن ابراهیم در تفسیر آیه «... وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» می‌نویسد: اگر مردی همسرش را دوست نداشته باشد، یا باید او را در خانه خود نگهداری کند تا خداوند، مهر او را در دلش بیندازد و یا راه آن زن را باز کند تا برود و با دیگری ازدواج کند که در این صورت، خداوند به آن زن، محبت و خیر و خوبی و فرزند صالح عطا می‌کند، خداوند در این کار برایش خیر فراوان قرار داده است. (بحرانی، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۲۸۹)

در آیه مذکور بیان شده است: با زنان خود به طور شایسته معاشرت کنید و اگر به هر دلیلی از آنها رضایت کامل نداشتید فوراً تصمیم به جدایی بگیرید و بد رفتاری نکنید و مدارا کنید، زیرا در تشخیص دچار اشتباه شده باشید. پس سزاوار است. رفتار شایسته را در پیش گیرید. این که همسران درمورد همدیگر دچار سوء ظن‌های بی‌دلیل و بغض‌های بی‌جهت می‌شوند و قضاوت‌های نادرست دارند در حالی که خوبی‌ها در نظرشان بدی جلوه می‌کند، اما با گذشت زمان و مدارا حقیقت آشکار می‌شود. (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۳۷۱، ج ۳، ص ۳۲۰)

پس مرد نباید تنها ایمان را برای زندگی کافی بداند؛ بلکه باید بداند اخلاق، مکمل ایمان است و در خانه بنای ناسازگاری توهین و تحقیر را نداشته باشد، زیرا که چنین رفتارهایی موجب کم رنگ شدن محبت‌ها و سپس تباهی و متلاشی شدن بنیاد خانواده می‌شود. تمام رفتارهای مرد در محیط خانه باید حاکی از توجه و محبت به همسر باشد تا بتواند او را به زندگی جذب نماید و داشتن رفتار نیک با همسر، نشانه بهترین بودن است. رسول خدا ۶ در این زمینه می‌فرماید: «مَدَارَةُ النَّاسِ نِصْفُ الْإِيمَانِ وَ الرِّفْقُ بِهِمْ نِصْفُ الْعَيْشِ»؛ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۱۱۷) «مدارا با مردم،

نصف ایمان و رفق با آنها نصف زندگی است.»

پیامبر ۶ مطابق با این اصل با همسران خویش مدارا می‌کرد و با ایشان از سر لطف و محبت رفتار می‌نمود و این امر در برخورد با آنان و همراهی در بعضی شئونات زندگی آنها نمایانگر است. هر چند که برخی از همسران حضرت موجبات پریشانی آن بزرگوار را فراهم می‌کردند.

آن هنگام که همسران پیامبر ۶ خواستار امکانات و ثروت بیشتری بودند و می‌گفتند: گویا چنین می‌پنداری که اگر ما را طلاق دهی در میان قبیله خویش مردان هم‌شان و هم‌ترازی نداریم که ما را به همسری برگزینند؟ اینان همان زنانی بودند که با رسول خدا ۶ منازعه کردند که حضرت ۲۹ روز از آنان کناره گرفت. خداوند آیه‌ای را به شرح زیر نازل کرده و می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا * وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا»؛ (احزاب/۲۹، ۲۸)

«ای پیامبر! به همسرانت بگو اگر زندگی دنیا و زینت آن را می‌خواهید، بیاوید تا چیزی از دنیا به شما بدهم، و رهایتان کنم، طلاق‌ی نیکو و بی‌سر و صدا و اگر خدا و رسول او و خانه آخرت را می‌خواهید، بدانید که خدا برای نیکوکاران از شما اجر عظیم تهیه دیده است.»

البته مفسران شان نزول‌های متعددی برای آیه فوق ذکر نموده‌اند که از نظر نتیجه‌چندان تفاوتی با هم ندارند. یکی از این شأن نزول‌ها این است که همسران رسول خدا ۶ بعد از پاره‌ای از غزوات که غنائم زیادی نصیب مسلمین گردیده بود در خواست‌های مختلفی از پیامبر ۶ در مورد زیاد شدن نفقه و یا لوازم گوناگون زندگی خود داشتند. طبق نقل بعضی از تفاسیر، زینب بنت جحش پارچه مخصوص یمنی و حفصه جامه مصری، جویریة لباس مخصوص خواست و سوده گلیم خیبری! ام سلمه

از پیامبر کنیز خدمتگزاری تقاضا کرد و میمونه حله‌ای خواست، خلاصه هر کدام درخواستی نمودند. (بحرانی، ۱۳۸۹، ج ۷، ص ۴۰۴)

رسول خدا می‌دانست که تسلیم شدن در برابر اینگونه خواسته‌ها که معمولاً انتهای نداشت چه عواقبی برای خاندان نبوت در برخواهد داشت از انجام خواسته‌های آنان سر باز زد و يك ماه تمام از آنها کناره‌گیری نمود، تا اینکه آیات فوق نازل شد و با لحن قاطع و در عین حال همراه با رأفت و رحمت به آنها هشدار داد که اگر زندگی پر زرق و برق دنیا می‌خواهید می‌توانید از پیامبر ۶ جدا شده و به هر کجا که دوست دارید بروید، و اگر دل بسته خدا و رسولش در روز جزا و به زندگی ساده و افتخار آمیز خانه پیامبر راضی هستید بمانید و از پاداش‌ها و نعمت‌های بزرگ الهی برخوردار شوید. (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۳۷۱، ج ۱۷، ص ۳۷۹)

علی‌رغم بهانه جویی‌ها برخی از همسران ایشان نسبت به آن حضرت هیچ گاه آن بزرگوار در رفتار با آنان از عدالت و مدارا فروگذار نکرده‌اند، همانگونه که در تمام دوران زندگی مشترک هیچ یک را مورد انتقاد قرار ندادند.

امام صادق - علیه السلام - در اهمیت مدارا می‌فرمود: «جَاءَ جَبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ رَبُّكَ يَفْرُكُ السَّلَامَ وَ يَقُولُ لَكَ دَارِ خَلْقِي» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۱۱۶) «جبرئیل نزد پیغمبر ۶ آمد و گفت: یا محمد، پروردگارت سلامت می‌رساند و می‌فرماید: با خلق من سازگاری و مدارا کن.» برهمین اساس گاه خطاها و اشتباهات همسران پیامبر اعظم ۶ در امور مربوط به دیگران بود که ایشان با گفتار و کرداری مناسب، آن را متوجه می‌کرد و اگر اشتباهی ناشی از بی‌توجهی بود با بیانی خوش این مشکل را برطرف می‌نمود.

نعمان بن بشیر روایت کرده است که: روزی ابوبکر از رسول خدا ۶ اجازه ورود خواست، (پس هنگام ورود به منزل پیامبر) صدای عایشه را شنید که با صدای بلند، خطاب به پیامبر ۶ می‌گوید: «بخدا دانستم که علی و فاطمه از من و پدرم در نزد تو محبوب‌ترند»؛ و این جمله را دو یا سه بار تکرار کرد. پس ابوبکر به سراغ او آمده و گفت: «ای دختر فلان! دیگر نشنوم که صدایت را برای پیامبر ۶ بالا می‌بری» (قلنقشندی، ۱۴۲۷، ص ۲)

گاهی یکی از همسران پیامبر در مسئله‌ای با ایشان بحث می‌کردند و تا شب با ایشان قهر بودند و ایشان این رفتار را از همسرش تحمل می‌نمود. همانگونه که عمر می‌گوید: ما گروه قریش بر زنان خود غالب بودیم؛ تا اینکه انصار آن گروهی بودند که زنانشان بر آنها غالب بودند. پس زنان ما نیز از زنان انصار یاد گرفتند، روزی بر سر زنم داد زدم، جوابم را داد، من جواب دادنش را بد شمردم، گفت چرا جواب دادن من را بد می‌دانی و الله قسم که همسران پیامبر ۶ جواب او را می‌دهند حتی یکی از آنها تمامی روز را تا شب با ایشان قهر می‌کند. پیش حفصه رفتم و به او گفتم: حفصه آیا جواب رسول الله ۶ را می‌دهی؟ گفت: بله. گفتم یکی از شما تمامی روز را تا شب با ایشان قهر می‌کند؟ گفت: بله» از حدیث چنین برداشت می‌شود. که سخت‌گیری برزن مذموم است؛ زیرا پیامبر ۶ در مورد رفتار با زنان شیوه انصار را در پیش گرفت و شیوه قوم خود را ترک کرد. (نیشابوری، ۱۳۲۹، ح ۱۴۷۹)

این نمونه‌ها از مدارای پیامبر ۶ در خانواده مانند سایر اعمال او الگویی برای همگان است. هر مردی که در خانه می‌خواهد نسبت به خانواده خویش مدیریت کند و یا معلمی که می‌خواهد کلاس را اداره کند و یا حاکمی که خواهان اداره جامعه است، باید بیش از هر چیز به اصل

مدارا کردن فکر کند. این رفتار پیامبر ۶ یعنی مدارا بسیار راهگشا خواهد بود.

رفتار پیامبر ۶ به عنوان الگوی رفتار بشری، برخاسته از اندیشه صحیح اسلامی در زندگی است. مدارای این بزرگوار در تعامل با همسران در قرآن نمود بارزی از حلم و بردباری است. حلیم یکی از اوصاف خدای متعال است که در قرآن کریم بیان شده است «تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يَضَاعِفَهُ لَكُمْ وَ يَغْفِرَ لَكُمْ وَ اللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ»؛ (تغابن / ۱۷) «اگر به خدا قرضی نیکو بدهید خدا آن را برایتان چند برابر می‌کند و شما را می‌آمرزد که خدا شکرگزار و حلیم است.»

بدین معنا که خداوند گناهان را می‌آمرزد و در عقوبت تعجیل نمی‌کند، حلیم کسی است که صبرش زیاد است و در شرایط مختلف رفتار عاقلانه‌یی از خود بروز می‌دهد و هرگز عجلانه تصمیم نمی‌گیرد.

این سیره رفتاری (حلم همراه با مدارا) در زندگی پیامبر اعظم ۶ بارها دیده می‌شد. یکی از راه‌های مدارا نسبت به همسر، آسان گرفتن نسبت به اوست. کسی که همسر خود را دوست دارد به او سخت نمی‌گیرد. پیامبر اعظم ۶ در حدیثی فرمودند: «خَيْرُ الرِّجَالِ مِنْ أُمَّتِي الَّذِينَ لَا يَتَطَاوَلُونَ عَلَى أَهْلِيهِمْ وَ يَحْتُونَهُمْ وَ لَا يَظْلِمُونَهُمْ»؛ (طبرسی، ۱۳۷۷، ص ۲۱۶) «بهترین مردان امت من کسانی هستند که به خانواده خود سخت نمی‌گیرند و با آنها مهربان هستند و به آنها ستم روا نمی‌دارند.»

۴.۳. عفو و تغافل متناسب بین زوجین

دین اسلام بر هر عاملی که انس و الفت بین خانواده را تقویت کند اصرار دارد و بر دو عامل، بیشترین توجه را معطوف نموده است و آنها را از ارکان خانواده می‌داند، یکی محبت و دیگری گذشت؛ هر دوی آنها در

ایجاد الفت و پیوند بین همسران و ایجاد تفاهم، نقش محوری دارند. محبت بین دو همسر نقش اول را در الفت و انس برعهده دارد و چون زندگی اجتماعی توأم با لغزش‌ها می‌باشد، گذشت نیز نقش مهمی را ایفا می‌نماید، زیرا اگر لغزش‌ها که از زندگی خانوادگی و اجتماعی ناگزیر از آن می‌باشد، پیگیری شود در نهایت به کدورت و دلسردی بین همسران می‌انجامد. (ملک محمودی الیگودرزی، ۱۳۸۵، ص ۲۸۶)

راه حل اساسی برای رفع کینه و کدورت، گذشت معرفی شده است. پیامبر گرامی اسلام ۶ مظهر جوانمردی، گذشت و رحمت بود. چنانکه در کلام الله مجید می‌خوانیم: «خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ» (اعراف/۱۹۹)؛ ندیده‌انگاری پیشه کن و به نیکی وادار کن و از مردم نادان روی بگردان.

پیامبر هم اهل عفو و هم به نیکی دعوت می‌کرد، در راه و رسم نبوی بخشش و گذشت در خانواده حاکم بود و شخص رسول خدا ۶ در تمام دوران زندگی خانوادگی از بخشش و گذشت فرو گذار نمی‌کردند به طوری که ایشان در زندگی خانوادگی آنچنان با همسران خود با عطوفت برخورد می‌نمودند که بعضی از آنها به خود جرات داده با ایشان بدرفتاری کنند.

از جمله مواردی که در قرآن کریم به آن توجه بسیار شده، گذشت همسران نسبت به یکدیگر و فرزندان است. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» (تغابن/۱۴)؛ هان ای کسانی که ایمان آوردید! بعضی از همسران و فرزندان شما دشمن شمايند از آنان بر حذر باشید و اگر عفو کنید و از خطاهایشان بگذرید و بدیهایشان را ندیده بگیرید کاری خدایی کرده‌اید چون خدای تعالی هم غفور و رحیم است.

کلمه «عفو» به معنای این است که من گناه او را زایل کردم و از او چشم پوشیدم و کلمه «صفح» به معنای ترك ملامت است و فرقی با عفو این است که از عفو بلیغ‌تر است، و به همین جهت خدای تعالی در يك جمله هر دو را ذکر کرده و فرموده: «فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ» چون گاهی می‌شود که انسان عفو می‌کند، ولی صفح نمی‌کند. پس سه جمله «تَعْفُوا»، و «تَصْفَحُوا» و «تَغْفِرُوا» می‌خواهند مؤمنین را تشویق کنند به اینکه اگر زن و فرزندان‌شان آثار دشمنی مذکور را از خود بروز دادند، صرف‌نظر کنند در عین حال بر حذر باشند که فریب آنان را نخورند.

بنابراین پیامبر ۶ که مظهر تجلی رحمت الهی است، بدون هیچگونه چشم داشتی نه برای کسب منافع شخصی؛ بلکه تنها برای رضای خداوند مطابق دستور قرآن کریم همواره بدی‌ها را با خوبی پاسخ می‌دادند. «و لَا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَ لَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ اَخْسَنُ فَاِذَا الَّذِی بَیْنَكَ وَ بَیْنَهُ عَدَاوَةٌ کَاَنَّهُ وَ لِی حَمِیمٌ» (فصلت/۳۴)؛ و چون معلوم است که خوبی و بدی یکسان نیست لاجرم تو بدی‌های مردم را بهترین عکس العمل دفع کن تا آن کسی که بین تو و او دشمنی هست چنان از دشمنی دست بردارد که گویی دوستی مهربان است.

یکی از برخوردهای پیامبراعظم ۶ با همسرانشان ماجرای است که از ام سلمه نقل شده که او طعامی را در ظرفی برای رسول خدا ۶ و اصحابش فرستاد، عایشه در حالی که در زیر عبایی پنهان شده بود با سنگی که در دست داشت، ظرف را شکست و غذا ریخت. آن حضرت در حالی که غذا را جمع می‌کرد فرمود: «بخورید، مادران حسادت کرد» سپس ظرفی را از عایشه گرفت و به ام سلمه که ظرفش آسیب دیده بود داد. (ابن حنبل، بی‌تا، ج ۳، ص ۱۰۵) بنابراین با وجود رفتار ناشایسته

عایشه در برابر اصحاب، آن حضرت بسیار کریمانه برخورد کرده و بجای عصبانیت و خجالت از رفتار عایشه با او بزرگوارانه برخورد کرده و در حضور دیگران او را ملامت ننمودند.

در نقلی دیگر بیان شده پیامبر اعظم ۶ به خاطر اهانت زینب بنت جحش نسبت به صفیه، مدتی با او قطع رابطه کرد، ولی پس از این که زینب از کار خود پشیمان شد به اتاق او رفت و بستر او را مرتب نمود. (همان، ج ۶، ص ۳۳۷)

امام صادق ۷ در این زمینه فرمودند: «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْسَنَ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ زَوْجَتِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ مَلَكَهٗ نَاصِيَّتَهَا وَ جَعَلَهُ الْقَيِّمَ عَلَيْهَا» (صدوق، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۴۴۳)؛ خدا رحمت کند بنده‌ای را که رابطه میان خود و زنش را نیکو سازد که خداوند عز و جل سرنوشت زن را به دست او داده و وی را قوام همسر قرار داده.

پیامبر اعظم ۶ در حالی که توانایی بر انتقام داشت می‌بخشید و بخشش ایشان از روی ضعف و ناتوانی و احیاناً برای کسب منفعت شخصی نبود. در خانه پیامبر ۶ به جای مردسالاری و یا زن‌سالاری و یا فرزندسالاری، حق‌سالاری حاکم بود. حفظ این حریم و زندگی به قدری اهمیت داشت که حتی وقتی تمایل به عفو و گذشت در بین همسران است، باز مراقب بودند که با در نظر گرفتن حریم‌های الهی، باشد.

گاهی در خانواده اتفاقاتی می‌افتد که صدمات هیجانی زیادی به بارآورده و روابط خانوادگی به خطر می‌افتد در چنین مواقعی بهترین روش، تقویت بنیان و آرامش خانواده، توسل افراد به گذشت در مقابل خطاهاست. گذشت کردن بدون چشم داشت و مقابله به مثل نکردن در برابر بدیها، آرامش و آسایش را برای خانواده به ارمغان می‌آورد و موجب آن می‌گردد که افراد در کانونی سرشار از صلح و صفا زندگی کنند.

(پرچم، فتاحی، ۱۳۹۷، ص ۷۰)

امام صادق - علیه السلام) به نقل از پیامبر اعظم ۶ روایت کرده است: «أَلَا أُخِيرُكُمْ يَمَنْ تَحَرَّمَ عَلَيْهِ النَّارُ غَدًا؟ قِيلَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَقَالَ: أَهَيِّئِ الْقَرِيبُ اللَّيْنُ السَّهْلُ»؛ (صدوق، ۱۳۸۸، ص ۳۲۱) آیا کسی را که فردای قیامت، آتش بر او حرام است به شما معزّفی نکنم؟ گفتند: بلی، ای پیامبر خدا. فرمود: کسی که متین، خونگرم، نرمخو و آسانگیر باشد.

پیامبر گرامی اسلام ۶ در زمینه صبر و گذشت در خانواده می‌فرماید: «هر مردی بر بد اخلاقی زنش صبر و بردباری از خود نشان دهد، خداوند پاداشی را که به حضرت داود یا حضرت ایوب - علیهما السلام - به خاطر تحمل بلاها داده است به آن مرد می‌دهد. و اگر زنی بد اخلاقی شوهرش را تحمل کند و صبور باشد خداوند به او ثواب و پاداشی را که به جناب آسیه؛ یعنی یکی از چهار زن برتر بهشتی داده است، عنایت می‌کند.» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۰، ص ۲۴۷)

صفح بعد از عفو مورد تاکید خداوند است. چنانچه در قرآن کریم این گونه بیان شده است: «... وَ لِيُغْفِرُوا وَ لِيُصَنِّفُوا أَلَّا تُجِبُونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ»؛ (نور/۲۲) و نسبت به خلق عفو و گذشت پیشه کنند و از بدیها درگذرند آیا دوست نمی‌دارید که خدا هم در حق شما مغفرت و احسان کند که خدا بسیار آمرزنده و مهربان است.

بنابراین در زندگی علاوه بر عفو، صفح نیز باید وجود داشته باشد. صفح حالتی است که فرد دارای چنان سعه صدری است که بدی‌ها و اشتباهات را نادیده می‌گیرد، البته این نادیده گرفتن مربوط به مواردی است که خطاها غیر عمدی و کوچک باشد، ولی در خطاهای جبران ناپذیر عفو و صفح معنایی نخواهد داشت. باید گفت اگر زن مرتکب خطای غیر عمدی گردد، مرد باید آن را نادیده بگیرد و سخت‌گیری بیش از

حد نکند.

۵۳. تأمین نیازهای عاطفی

یکی از مسائل بسیار مهم برای سرپرست خانواده، تأمین امنیت و محافظت از قلمرو و مسئولیت خویش یعنی خانواده است؛ زیرا زن به یک حامی و تکیه‌گاه عاطفی نیاز دارد. اگر مرد خانه حامی خوبی برای همسرش باشد و بتواند محیط امن و راحتی را برایش فراهم نماید زندگی موفق‌تری خواهد داشت. (شیخ زاده، ۱۳۸۸، ص ۷۱)

پیامبر اعظم ۶ زن را یک هدیه لطیف الهی می‌داند و دستور می‌دهد که وظایف و کارهای طاقت فرسا بر دوش او قرار ندهند. ایشان می‌فرمایند: «إِنَّمَا الْمَرْأَةُ لُغْبَةٌ مَنِ اتَّخَذَهَا فَلَا يَضِيْعُهَا»؛ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۵۱۰) به راستی که زن آرامش زندگی است؛ هرکس آن را بگیرد، ضایعش نکند.

تأمین نیازهای روحی، عاطفی و در مورد خانه از مسائلی است که در شیوه خانوادگی نبوی بر آن تأکید شده است و رسول خدا به پیروان خود سفارش می‌کرد که به این نیاز توجه کرده و آن را به درستی پاسخ گویند. رسول خدا ۶ در این زمینه می‌فرماید: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِنِسَائِهِ وَ أَنَا خَيْرُكُمْ لِنِسَائِي»؛ (صدوق، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۴۴۳) پیامبر ۶ فرمود: بهترین شما کسی است که برای همسر خود مهربان‌تر باشد و من مهربان‌ترین شما نسبت به همسرم می‌باشم.

موسی بن ابراهیم روایت کرده است: «ام سلمه به پیامبر خدا ۶ گفت: پدر و مادرم به فدایت، اگر زنی دوباره ازدواج کند و آن زن و دو همسرش پس از مردن، اهل بهشت باشند با کدام یک از همسرش خودش در بهشت خواهد بود؟ رسول خدا ۶ فرمود: آن که با خانواده‌اش مهربان‌تر و

با برکت‌تر باشد. ای ام سلمه خوش اخلاقی، خیر و برکت دنیا و آخرت می‌آورد. (صدوق، ۱۳۸۸، ص ۳۳۷)

رسول خدا ۶ خود نیز به این نیاز همسران خود توجه داشت و به آنان اهمیت می‌داد زمانی که به دستور خدا مأمور شد به مدت چهل روز از همسرش خدیجه فاصله بگیرد برای تامین امنیت خاطر همسرش، عمار بن یاسر را به سوی خدیجه فرستاد و فرمود: «از طرف من به خدیجه بگو: ای خدیجه! خیال نکنی که دلیل دوری من از تو به سبب غضبی است که نسبت به تو دارم بلکه خداوند متعال این دوری را امر فرموده و من برای امثال فرمان او چنین می‌کنم و تو جز خیر، در این مورد هیچ اندیشه دیگری نداشته باش که خداوند متعال در هر روز چند بار به سبب تو بر ملائکه مباحثات می‌ورزد. هنگام شب پشت درب را محکم کن و به آسودگی بخواب، و بدان که من در این ایام در منزل مادرم فاطمه بنت اسد هستم. (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۶، ص ۷۸)

بنابر روایت مذکور زن دوست دارد نزد شوهرش عزیز و محترم باشد و به او توجه و اعتماد شود سیره رسول خدا ۶ این گونه بود که به نیازهای عاطفی همسر اهمیت داده، از این رو فرصت‌هایی به وجود می‌آوردند که با همسر خود گفت و گو و همنشینی داشته باشند. یکی از این فرصت‌ها وقت غذا خوردن بود. زیاد پیش آمده است که پیامبر اعظم ۶ غذا را سر یک سفره و با همسر خویش تناول کنند. چنین فضای صمیمی و خودمانی سبب می‌شد که آنان به راحتی درد و دل‌ها و مشکلات خود را با ایشان در میان بگذارد. (شیخ زاده، ۱۳۸۸، ص ۷۹) چنانچه پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله وسلم): «نشستن مرد نزد زن و فرزند، در پیشگاه خدای متعال از اعتکاف او در مسجد من محبوب‌تر است.» (ورام ابن اُبی فراس، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۱۲۲)

یکی دیگر از نیازهای مهم زن این است که وقتی دچار غم و اندوه می‌شوند، همسرش نسبت به رنج‌های او بی‌تفاوت نبوده و از او دلجویی کرده و علت ناراحتی او را سؤال کند. این مسئله بسیار مهمی در زندگی زن و مرد است که در این مورد با هم متفاوت هستند و زن احتیاج دارد که با او همدردی شود.

در جریان از دنیا رفتن قاسم فرزند پیامبر ۶ ایشان با اینکه خود بسیار از این واقعه اندوهگین بودند، اما وقتی دیدند که خدیجه ۳ گریه می‌کند با او گفت‌وگو کرده و او را دل‌داری دادند و با او در مورد غمش صحبت نموده و علت گریه‌اش را جویا شدند. چنانچه در روایت از امام محمد باقر ۷ نقل شده است: «رسول خدا ۶ به هنگام وفات، فرزندش قاسم نزد خدیجه - علیها السلام - آمد، او می‌گریست، به وی فرمود: برای چه گریه می‌کنی؟ گفت: شیر سینه‌ام جاری شده و گریان شدم. فرمود: ای خدیجه! آیا خوشنود نیستی آن‌گاه که روز قیامت فرا رسید، کنار در بهشت بیایی و ببینی قاسم ایستاده است و دست تو را بگیرد و به بهشت راهنمایی کند و تو را در بهترین جای آن - که برای هر مؤمنی است - فرود آورد؟ همانا خدای متعال حکیم‌تر و کریم‌تر از آن است که میوه دل مؤمن را بگیرد، سپس او را برای همیشه عذاب کند.» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۳، ص ۲۱۸)

بنابراین باتوجه به روحیه بسیار حساس و عاطفی زنان و نیاز فراوان آنها به همدردی و دل‌جویی رسول خدا ۶ نیز با دقت کردن به عواطف و احساسات همسران خود با گفتار و رفتار لطیف و زیبا با ایشان برخورد می‌کردند و نیازهای عاطفی آنان را تأمین می‌نمودند.

۶.۳. یاری همسر و ایجاد دلگرمی در خانواده

میزان کارکرد زنان در خانه، اگر بیشتر از میزان کارکرد مرد در بیرون از

خانه نیست، کمتر از آن هم نیست. با این حال در جامعه امروز به زحمات زن در خانه و مادری او در خانواده ارج نمی‌دهند؛ بلکه گاهی به دیدی تحقیر آمیز و کار کاذب به آن نگاه می‌کنند.

از مسائلی که در زندگی مشترک پیامبر ۶ مطرح بود و در تحکیم روابط و خوشبختی خانواده تاثیر زیادی داشت، یاری دادن به همسر در تأمین نیازهای زندگی و انجام کارهای خانه بود. این رفتار حضرت سبب می‌شد تا صفا و صمیمیت در محیط خانواده برقرار شود.

از مصادیق خوش رفتاری، یاری کردن زن در امور منزل است، مرد باید هم با زبان و هم در عمل به زن ثابت کند که یاور اوست و این تصور را نداشته باشد که خانه داری از وظایف زن است. اگر مرد در خانه به یاری زن بشتابد، مشمول ثواب الهی می‌شود.

یکی از آموزنده ترین ویژگی‌های رسول اعظم ۶ که در تحکیم روابط خانواده تأثیر بسزایی دارد این بود که در محیط خانه از کمک به همسران خود دریغ نمی‌کرد. آن حضرت همواره می‌فرمود: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِنِسَائِكُمْ وَ بَنَاتِكُمْ»؛ (نوری، بی‌تا، ج ۱۴، ص ۲۵۵) «بهترین شما، کسی است که نسبت به همسران و دخترانش نیکو رفتارتر باشد».

پیامبر اعظم ۶ با همه عظمت و موقعیت خویش در منزل کار می‌کرد و به نگهداری کودکان می‌پرداخت. در اخلاق آن حضرت گفته شده که با آن شکوه و قدرتی که به پادشاهان نامه دعوت به اسلام می‌نوشت. در خانه تا حد امکان کارهای شخصی خود را انجام می‌داد ایشان در خانه خدمتکار اهل خود بود و بر سفره غذای ساده می‌نشست.

چنانچه در سیره عملی رسول گرامی اسلام ۶ نقل شده است: «... كَانْ يَخْصِفُ النَّعْلَ وَ يَرْقَعُ الثَّوْبَ وَ يَفْتَحُ الْبَابَ وَ يَحْلُبُ الشَّاةَ وَ يَعْقِلُ الْبَعِيرَ فَيُخْلِئُهَا وَ يَطْحَنُ مَعَ الْخَادِمِ إِذَا أَغْيَا...»؛ ۶ ایشان کفش خود را پینه

می‌نمود لباسش را می‌دوخت و در خانه را خود باز می‌کرد و شیر گوسفندان را می‌دوشید و شتر را می‌بست و بعد آن را می‌دوشید و هرگاه خدمتکارش در دستاس نمودن گندم خسته می‌شد به او کمک می‌کرد.

آن حضرت دیگران را نیز در یاری رساندن به همسر تشویق می‌کردند: در روایت است که امام علی ۷ فرمود: رسول خدا بر ما وارد شد در حالی حضرت زهرا مشغول به بچه‌ها بودند و من عدس پاک می‌کردم. حضرت فرمود: ای ابوالحسن گفتم لبیک ای رسول خدا. فرمود: بشنو از من که جز آنچه را پروردگارم امر کرده نمی‌گویم، هیچ مردی در امور مربوط به خانه به همسرش کمک نمی‌کند مگر آنکه در عوض هر تار مویی که در بدنش وجود دارد که ثواب یک سال عبادت که در روزهای روزه باشد و شبها را نماز خوانده است عطا می‌کند به عطای صابرين، یا علی مرد خدمت عیال خود نمی‌کند مگر صدیق و شهید یا مردی که خدا برایش خیر دنیا و آخرت خواسته است. (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۱، ص ۱۳۲)

باید در این جا گفت، که بچه داری نیز از کارهای خانه است و شایسته است مردان در اوقات فراغت در این کار سخت و مهم همسر خود را زن را یاری رسانند. برخی از بزرگان نگره داری از فرزند را با همسرشان تقسیم می‌کردند. به طوری که رسیدگی به کارخانه و فرزندان در روز به عهده زن، و شب‌ها خودشان این وظیفه مهم را برعهده می‌گرفتند. (پورامینی، ۱۳۸۶، ص ۷۳)

بنابراین آن حضرت در داخل خانه به آسایش و راحتی همسرانش می‌اندیشید به همین جهت توقعاتشان از اهل خانه کم بود. نه تنها خودش کارهایش را انجام می‌داد؛ بلکه به اهل خانه نیز کمک می‌کرد، چرا که کمک مرد در کارهای خانه علاوه بر افزایش عشق و دلدادگی، از نظر

بعد معنوی هم تأثیرات شگرفی در تقرب به سوی خدا خواهد داشت.

۳.۷. پرستاری از همسر و درک شرایط ویژه

در شرایط بیماری و ضعف که زن بیشتر از هر زمانی حضور همسرش را در کنار خود نیاز دارد و هم دردی و مراقبت همسر را از نشانه‌های محبت و علاقه وی می‌داند. مرد وظیفه دارد که به همسر بیمارش توجه ویژه نموده. بیشتر از زمانی که او سلامت بود از او دلجویی کرده و در کنار او باشد و به او رسیدگی نماید، زیرا زن در خانه‌ی مرد زحمت کشیده و تمام عمر و جوانی و نیروی خود را در خانه وی برای برقراری و پایداری خانواده صرف نموده است.

وظیفه اوست که در زمان بیماری همسرش و برای درمان او تمام تلاش خود را بکار برد. در این شرائط پرداخت هزینه‌های درمانی همسر از جمله نفقه‌هایی است که بر مرد واجب است. پیامبراعظم ۶ فرمودند: «مَنْ سَعَى لِمَرِيضٍ فِي حَاجَةٍ - قَضَاهَا أَوْ لَمْ يَقْضِهَا. خَرَجَ مِنْ ذَنْبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ» (صدوق، ۱۴۱۳، ج ۴، ص ۱۶) هر کس برای نیاز بیماری بکوشد - چه آن را برآورده سازد، چه نسازد - مانند روزی که از مادرش زاده شده، از گناهانش پاک می‌شود.

در سیره عملی نبی مکرم اسلام ۶ پرستاری و همدردی با همسر خود به ویژه در زمان بیماری به خوبی مشهود بوده است. از عایشه روایت است که پیامبر ۶ همسرانش را با دعا خواندن آرام می‌نمود و با دست راستش به عنوان فال نیک و برای برطرف نمودن بیماری همراه با مهر و محبت نوازش می‌نمود و می‌فرمود: «اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، أَذْهِبِ الْبَاسَ، اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا بِشِفَاؤِكَ، شِفَاءً لَا يَغَادِرُ سَقَمًا»؛ (طبرسی، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۳۹۲) «خدایا پروردگار مردم بیماری را برطرف ساز و شفا

بده که تو شفا دهنده‌ای، هیچ شفائی به جز شفای تو وجود ندارد. شفای ده که هیچ بیماری باقی نگذارد.»

زمانی که شوهر با مهر و محبت محل درد در بدن همسرش را نوازش کند و دستش را بر آن قرار دهد گرچه این کار بیماری را برطرف نمی‌سازد و درد باقی می‌ماند، اما تأثیر بسزایی بر روح و روان زن دارد و زن احساس می‌کند که شوهرش او را درک می‌نماید. اما برخی از مردان همسر را در زمان بیماری درک نکرده و گویا باید زن همیشه سالم و سلامت باشد و زمانی که بیمار شد او را نزد خانواده زن فرستاده تا در آن جا به او رسیدگی شود. (منجد، ۱۳۹۶، ص ۷۱)

بنابراین پرستاری و نگهداری از همسر بیمار علاوه بر اینکه یکی از وظایف شوهر است دارای ثواب و خیر بسیاری است و آثار زیادی برای بقای زندگی دارد. یکی از مهم‌ترین آنها ایجاد علاقه و محبت بیشتر بین همسران است و زن نیز این محبت را فراموش نکرده و اگر زمانی شوهر هم دچار بیماری شد زن بهترین پرستاری را برای شوهر انجام می‌دهد

نتیجه‌گیری

یکی از سنت‌های نیکوی بشری که از دیر باز میان انسان‌ها مرسوم بوده تشکیل خانواده است. برپایی خانواده در سنت انبیای الهی ارزش ویژه‌ای دارد. یکی از بهترین امتیازات مردان الهی و سیر بقای ماندن ایشان در طول تاریخ اسوه بودن آنها برای بشریت است. رسول خاتم به عنوان کامل‌ترین الگو برای تمام عصرها معرفی شده است. چنانچه سیره خانوادگی ایشان در تمام مراحل زندگی الگوی بشری برای رسیدن به کمالات اصیل انسانی است. پس تمامی خانواده‌ها با تکیه بر گفتار و رفتار پیامبر اسلام ۶ خود را محک زده، متوجه شوند تا چه اندازه قدم در

راه ایشان نهاده و تا چه اندازه با آن فاصله دارند. در این نوشتار روش‌های مهارت‌افزایی عواطف بین زوجین براساس سیرهٔ پیامبر اعظم ۶ از منظر آیات و روایات بیان گردید.

پیامبر اعظم ۶ با همه صفا و محبت و صداقت با با همسران خود زندگی می‌کردند و به تناسب شأنشان ابراز علاقه و دوستی نموده و برخوردشان آن گونه بود که همه آنان خود را نزد آن حضرت محبوب‌تر می‌دانستند. ایشان همسران خود را با القاب زیبا که باعث خوشنودی آنان می‌شد مورد خطاب قرار داده و برای نشان دادن محبت خویش نسبت به آن‌ها برایشان نام‌های زیبا گذاشته و به این طریق سنت و فرهنگ نام و القاب نیکو را در بین مردم رواج دادند.

در سیره گفتاری پیامبرگرامی ۶ قدردانی و تشکر از زحمات همسران به طور متداول دیده می‌شد. این امرسبب شادی و آرامش و دلگرمی همسران شده و بقای خانواده را در پی داشت. ایشان حتی از همسرش خدیجه که از دنیا رفته بود، فراوان یاد کرده و زحمات او را برشمرده برایش دعا می‌فرمود. این گونه برخوردهای رسول خدا ۶ در زمانه‌ای که زن موجودی ضعیف به شمار رفته و هیچ اختیاری از خود نداشت باعث بالا رفتن جایگاه زن شده بود.

ایشان با عذرخواهی سعی در برطرف کردن اختلافات خانوادگی نموده که تأثیر زیادی در رابطه با همسرانشان داشت و در جاهایی عذرخواهی می‌نمودند که اگر کسی منصفانه به ماجرا نگاه می‌کرد حکم به برائت آن حضرت می‌داد.

پیامبر اعظم ۶ در هر فرصتی و برای هر موضوعی آداب اسلامی را به همسران خویش آموزش داده و یا زمینه یادگیری احکام الهی را برای ایشان فراهم می‌نمودند. سعی ایشان براین بود تا زمینه‌های لغزش و

عوامل آن را از محیط خانه و خانواده خود دور سازند.

امتیاز برجسته زندگی پیامبر اعظم 6 نسبت به سایرین ایجاد تفاهم و آرامش در خانواده بود که با همسران خود رفتار شایسته‌ای داشتند و اگر از آنان راضی نبودند به جای بد رفتاری و قضاوت نابجا با ایشان مدارا کرده از سر لطف و محبت رفتار نموده و با یکدیگر در این زمینه گفت و گو می‌کردند، هر چند برخی از همسران ایشان با زیاده‌خواهی موجبات پریشانی آن حضرت را فراهم می‌ساختند، اما رفتار پیامبر 6 با همسرانش همواره توأم با احترام بود. این لطف علاوه بر آن شامل دوستان آنان نیز می‌شد. برای اثبات دوستی و علاقه خود برای آنان هدیه می‌خریدند. این کار موجب صمیمیت و محبت بین آنان می‌شد. همان طور که محبت یکی از ارکان زندگی است عفو و گذشت نیز رکن مهمی است که می‌تواند باعث نگه داشتن خانواده شود.

پیامبر اعظم 6 نیز در تمام دوران زندگی خانوادگی از بخشش و گذشت فرو گذاری نمی‌کرد. چنانچه بعضی از همسران به خود جرات داده با ایشان بد رفتاری می‌نمودند و روح پاک آن حضرت را می‌آزرند، اما رسول گرامی اسلام 6 که مظهر تجلی رحمت الهی بود. رفتارهای آنان را تحمل نموده و حتی با خطاهای بزرگ ایشان کریمانه برخورد می‌نمود.

پیامبر اعظم 6 توجه ویژه‌ای به نیازهای عاطفی همسران خود داشت و با هم صحبت شدن با آنان و شنیدن درد و دل‌هایشان نیازهای روحی آنان را پاسخ می‌داد. از مصادیق خوش رفتاری آن بزرگوار در رابطه با همسران خود این بود که با رفتار و عمل ثابت می‌کرد که دوست‌دار خانواده خویش است. یاری همسر در کار خانه و کمک در امور خانه‌داری و فرزندان و همچنین پرستاری از آنان در وقت بیماری و ناتوانی که برای همسران بسیار دل‌پذیر بوده و انگیزه ایشان را در زندگی بالا می‌برد.

سزاوار است که سیره خانوادگی پیامبر اعظم ۶ در دو بعد گفتاری و رفتاری، نحوه حسن معاشرت و جایگاه عشق و مودت ایشان نسبت به همسران خویش به عنوان سبک زندگی خانوادگی مطلوب مورد توجه و پیروی کامل قرار گیرد. در حقیقت، خلق عظیم محمدی ۶ زندگی مشترک ایشان را تبدیل به الگویی برای تعاملات نیکوی زن و شوهر در خانواده نموده است.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی.
ابن الاثیر، أبو الحسن علی بن أبی الکریم، (بی‌تا)، اسد الغابه فی

- معرفه الصحابه، تهران: انتشارات اسماعیلیان.
۲. ابن حنبل، احمد بن محمد، (بی‌تا)، مسند احمد، بیروت: دارالصادر.
 ۳. ابن شهر آشوب، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، (۱۳۷۶)، نجف اشرف: مطبعه الحیدریه.
 ۴. ابن هشام، عبدالملک، سیره النبویه، (۱۳۸۳)، قاهره: مکتبه محمد علی صبی و اولاده.
 ۵. امین، نصرت بیگم، (بی‌تا)، تفسیر مخزن العرفان در علوم قرآن، چاپ اول، نرم افزار جامع التفاسیر، بی‌جا، بی‌نا.
 ۶. بحرانی، سید هاشم، (۱۳۸۹)، تفسیر ترجمه تفسیر البرهان فی تفسیر القرآن، مترجم: رضا ناظمیان، چاپ دوم، تهران: کتاب صبح.
 ۷. بخاری، محمد بن اسماعیل، (۱۴۰۱)، صحیح بخاری، چاپ اول، بیروت: دارالفکر.
 ۸. بیهقی، احمد بن الحسین، (بی‌تا)، سنن الکبری، بیروت: دار الفکر.
 ۹. پرچم، اعظم، فاطمه فتاحی سده، (۱۳۹۷)، بررسی الگوهای همسرداری انبیاء براساس صفات الهی در قرآن، مجله بصیرت و تربیت اسلامی، شماره ۴۵.
 ۱۰. پور امینی، آمنه، (۱۳۸۶)، راه‌های کسب آرامش در خانواده، چاپ اول، تهران: سمیع.
 ۱۱. ثناگویی، محمد، (۱۳۸۹)، آرامش در خانواده از نگاه اسلام، اختصاصی راسخون.
 ۱۲. الجهوری، عبد الرحمن، (۲۰۱۰)، مشارق الانوار، بیروت: اهل البيت ع.
 ۱۳. حسین زاده، علی، (۱۳۹۵)، همسران سازگار: راهکارهای سازگاری، چاپ سیزدهم، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

۱۴. حکیم زاده، فرزانه، (۱۳۹۳)، سبک زندگی رسول خدا با همسرانش، چاپ اول، قم: جامعه الزهراء.
۱۵. خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۱)، درس‌های پیامبر اعظم - صلی الله علیه وآله وسلم -، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۶. شیخ زاده، محمد جمعه، (۱۳۸۸)، سیره عملی پیامبر اکرم و اهل بیت در خانواده، چاپ اول، قم: جامعه المصطفی.
۱۷. صدوق، محمد بن علی، (۱۳۸۸)، ترجمه ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، مترجم: احمد بان پور، چاپ دوم، مشهد، انتشارات استوار.
۱۸.، (۱۴۱۳)، من لایحضره الفقیه، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۱۹. طباطبایی، محمد حسین، (۱۳۷۴)، ترجمه تفسیر المیزان، مترجم: محمد باقر موسوی، چاپ پنجم، قم: جامعه مدرسین.
۲۰. _____، (۱۳۸۵)، سنن النبی، مترجم: عباس عزیزی، چاپ اول، قم: انتشارات ام ابیها.
۲۱. طبرسی، حسن بن فضل، (۱۳۷۷)، مکارم الاخلاق، قم: شریف رضی.
۲۲. طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۲)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، تهران: فراهانی.
۲۳. عابدینی، احمد، (۱۳۸۵)، شیوه همسرمداری پیامبر به گزارش سنت، مجله بینات، شماره ۵۲.
۲۴. فلاحی، مرضیه، (۱۳۸۶)، رفتار پیامبر ۶ با همسران، مجله شمیم یاس، شماره ۵۷.
۲۵. قلقشندی، محمد بن عبدالله، (۱۴۲۷)، اتحاف السائل بما لفاطمة من الفضائل، تحقیق محمدکاظم موسوی، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی.

۲۶. قمی، عباس، (بی‌تا)، سفینه البحار و مدینه الحکمه و الآثار، قم: اسوه.
۲۷. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۰۷)، اصول کافی، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۸. مالکی، ابن صباغ، (۱۴۲۲)، الفصول المهمة فی معرفة الأئمة، قم: دارالحديث.
۲۹. مجلسی، محمد باقر، (۱۴۰۳)، بحارالانوار، بیروت: الوفاء.
۳۰. محمدی ری شهری، محمد، (۱۳۸۶)، میزان الحکمه، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث.
۳۱. مصطفوی، حسن، (۱۳۶۸)، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، چاپ اول، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۳۲. مطهری، مرتضی، (۱۳۷۰)، نظام حقوق زن در اسلام، بی‌چا، تهران: صدرا.
۳۳. معین، محمد، (۱۳۶۲)، فرهنگ معین، چاپ پنجم، تهران: انتشارات سپهر.
۳۴. مکارم شیرازی و همکاران، ناصر، (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه، چاپ دهم، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۳۵. ملک محمودی الیگودرزی، امیر، (۱۳۸۵)، سیره پیامبر اعظم، چاپ سوم، قم: خادم الرضا.
۳۶. منجد، صالح، (۱۳۹۶)، جلوه‌های رفتاری رسول الله با همسرانش و صفات همسر نیک، مترجم: اسماعیل تیل، چاپ اول، ارومیه: انتشارات حسینی اصل.
۳۷. نوری، میرزا حسین، (بی‌تا)، مستدرک الوسائل، قم: مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث.

۳۸. نیشابوری، مسلم بن حجاج، (۱۳۲۹)، صحیح مسلم، بیروت: دارالطباعة العامره.
۳۹. ورام بن أبی فراس، مسعود بن عیسی، (۱۴۱۰)، تنبيه الخواطر و نزهة النواظر المعروف بمجموعة ورام، چاپ اول، قم: مكتبة الفقيه.
۴۰. الهندی، علاء الدین علی المتقی بن حسام الدین، (۱۴۱۹)، كنز العمال فی سنن الاحوال و الاقوال، چاپ اول، بیروت: دار الكتب العلمیه.

